IQRO JURNALI / 2023
GUVOHNOMA № 060680
E-ISSN : 2181-4341

VOL–2 ISSUE–1
https://wordlyknowledge.uz/

JAHON MOLIYASI VA AUDITDA KONSERVATIZM TAMOYILLARI

Sanoqulov Asilbek Elbek o‘g‘li
Xalqaro iqtisodiyot va menejment fakulteti 2-bosqich talabasi
+998993336066
sanoqulovasilbek0808@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola jahon moliyasi va biznes sferasida keng qo‘llanib kelayotgan konservatizm tamoyili, uning afzalliklari va u keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan muammolar tahliliga bag‘ishlanadi.

Kalit so‘zlar: obyektiv prinsip, materilaizm, moliyaviy davr, kreditor, davomiylik farazi, fiskal yil, buxgalteriya hisobi verifikatsiyasi, kontsepsual asos, kontrastli samaradorlik, miqdoriy yumshatish.

Zamonaviy jahon moliyasi va bank tizimida to‘la oshkoralik, obyektivlik, daromadni qayd etish singari bir necha tamoyillardan foydalaniladi va bularning har birida moliyaviy tizimni barqaror ushlab turishni ta’minlovchi metodlardan foydalaniladi. Biroq, buxgalteriya tamoyillari orasida konservatizm tamoyili o‘zining universalligi va nisbatan keng miqyosda qo‘llanishi bilan ajralib turadi. Darhaqiqat, konservatizm tamoyili bank tizimiga bir necha buxgalteriya metodlarini implementatsiya qilish mumkin va kapitalga yoki aktivlarga eng kam ehtimol bilan ortiqcha baho beradiganini olish orqali eng maqbul variant tanlashni ifoda etadi. Shu boisdan ham rivojlanayotgan yoki o‘z infratuzilmasini reforma qilayotgan kompaniyalar, qolaversa, mamlakatlar uchun ham bu tamoyil asosida ish yuritish ayni muddao. Xususan, yurtimizda ham bu sohada amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida ham bu metodni sinab ko‘rish yaxshi natijalarga, hech bo‘lmaganda esa, qimmatli tajribaga erishishda yordam berishiga ishonaman.

Hozirgi vaqtda xalqaro iqtisodiy siyosat katta o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Amerika Qo‘shma Shtatlari soliqlarni kamaytirish rejalarini amalga oshirish va mahalliy korxonalarning yana o‘zi egallab turgan meavqeyini qaytarishni tezlashtirishga harakat qilmoqda, Yevropa Ittifoqi miqdoriy yumshatishni to‘xtatmoqchi, Brexit hali ham Buyuk Britaniyaga keng miqyosli ta’sir ko‘rsatmoqda va mahalliy davlatlar ushbu vaziyatda iqtisodiyotni “ko‘tarish” uchun vositani izlashmoqda. So‘nggi bir necha yil ichida Xitoy qarzining aqlga sig‘mas darajada oshishi ipoteka krediti va kapital miqdori o‘rtasida katta tafovut yuzaga kelishiga olib keldi. Bu esa hozirda Xitoy moliya tizimida aktivlarni boshqarish doirasida ulkan o‘zgarishlar amalga oshirilishini talab etmoqda. Deleverejing va kreditlarni keskinlashtirishning makroiqtisodiy fonida moliyalashtirish xarajatlari barqaror ravishda oshib bordi.

Konservatizm tamoyiliga ko‘ra kompaniyalar o‘z foydasini faqat u to‘liq anglashilgan va o‘z qonuniy tasdig‘ini topgan paytdagina qayd etishi mumkin. Aniqroq qilib aytganda esa kompaniya o‘zini sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan eng yomon ssenariyga tayyorlashi kerak. Misol uchun hisobchi oldida ikki tanlov qoladigan bo‘lsa, u faqat kichikroq sonlar keltirilgan tomonda turishi lozim. Barcha noma’lum zayomlar qayd etilgan bir vaqtda, kompaniya faqat qonun bilan tasdiqlangan (tranzaksiya ma’lumotnomasi, kvitansiya yoki tovarning to‘lov cheki bor) daromadnigina qayd eta oladi. Konservatizm foyda va zararni tan olish uchun zarur bo'lgan differentsial tekshiriluvchanlik sifatida aniqlanadi. Uning ekstremal shaklini jahon iqtisodchi olimlari shu an'anaviy ibora

orqali ta’riflashadi: "foydani kutmang, lekin barcha yo‘qotishlarni kuting". Tanqidlarga qaramay, konservatizm ko'p asrlar davomida saqlanib qoldi va so'nggi 30 yil ichida kuchayganga o'xshaydi.

Buxgalteriya hisobining konservatizmi chora-tadbirlari. Shu sababli, ushbu maqolada buxgalteriya hisobining konservatizmini o'lchash uchun asosan Ball va Shivakumarning (2005) hisoblangan pul oqimi modelidan (ACF) foydalaniladi [11]. Ball va Shivakumar (2005) hisoblangan ob'ektning tasodifiyligi ikki xil vaqt seriyasi xususiyatlarining pul oqimiga olib keladi, ya'ni vaqt seriyasidagi salbiy korrelyatsiya qilingan pul oqimi va ijobiy korrelyatsiya qilingan pul oqimi. Buning sababi shundaki, bir yil davomida naqd pul chiqishi kompaniya qiymatining pasayishini anglatmaydi. Kelajakda bu ko'proq pul oqimini olib keladi. Salbiy bog'liq pul oqimi pul oqimini ko'proq shovqinga olib keladi. Ushbu turdagi pul oqimlari uchun buxgalteriya hisobining roli operatsion faoliyatdan keladigan pul oqimidagi shovqinni kamaytirishdir.

Ular orasida ACC joriy davr uchun hisoblangan foydani davr boshidagi jami aktivlarga bo'linadi va hisoblangan foyda joriy operatsion foydadan davrdagi operatsion faoliyatning pul mablag'lari oqimini chegirib tashlashga teng; CFO joriy davr uchun operatsion faoliyatdan olingan pul oqimini davr boshidagi jami aktivlarga bo'linadi, operatsion faoliyatdan olingan pul oqimi davr uchun joriy operatsion foyda va joriy davr uchun amortizatsiya, davr uchun aylanma mablag'larning o'sishini olib tashlagan holda tengdir. , va aylanma mablag'larning o'sishi joriy davr uchun aylanma mablag'larning ko'payishiga, naqd pulning ko'payishiga, davr uchun joriy majburiyatlarning ko'payishiga teng bo'ladi, so'ngra joriy davrning bir yili ichida to'lanishi kerak bo'lgan uzoq muddatli qarz summasini qo'shing. ; DCFO qo'g'irchoq o'zgaruvchidir, agar CFO 0 dan kichik bo'lsa, DCFO 1 ga teng, aks holda 0. Yuqoridagi modelda metrik hisoblash loyihasi va ijobiy operatsion pul oqimi o'rtasidagi bog'liqlik, b1 va metrik hisoblash loyihasi va salbiy operatsion pul oqimi (b2 + b3) salbiy bo'lishi kerak. Hisoblangan loyiha operatsion pul oqimidan shovqinni yumshatish va iqtisodiy foyda va zararni o'z vaqtida tasdiqlash ta'siriga ega bo'lganligi sababli, hisoblangan loyiha va salbiy operatsion pul oqimi o'rtasidagi bog'liqlik kuchliroq bo'lishi kerak. CFO × DCFO yaxshi va yomon yangiliklarning assimetriyasini tasdiqlaydi. U buxgalteriya hisobining konservatizmini o'lchaydi. Agar b3 belgisi ijobiy bo'lsa, bu buxgalteriya konservatizmining mavjudligini ko'rsatadi.

Konservativ buxgalteriya shu jihati bilan ajralib turadiki, u kutilayotgan foydani emas, balki buxgalteriya hisobi ko‘rsatkichlarida kutilgan yo‘qotishlarga ko‘proq urg ‘u beradi. Basu (Citation1997) konservatizmni buxgalterlarning yomon xabarlarni aks ettirgandan ko'ra yaxshi yangiliklarni moliyaviy hisobotlarida aks ettirishda yuqori darajadagi tekshirishni talab qilish tendentsiyasi sifatida belgilaydi. Penman va Zhang (Citation2002) buxgalteriya hisobining konservatizmini uzoq muddatda bozor qiymatidan past kitob qiymati sifatida ko'rishadi, shuning uchun ular bu bozor qiymatlari va balans qiymati o'rtasidagi farqni konservatizm deb bilishadi. Bu konservatizmni nuqtai nazariga ko‘ra shartli konservatizm va shartsiz konservatizmga bo‘lish mumkin. Buxgalteriya konservatizmining bu ikki turi o'rtasidagi eng katta farq yangiliklarga bog'liqlik darajasidadir. Shartli konservatizm holatida yomon yangiliklar bozorda sodir bo'lgan yaxshi yangiliklardan ko'ra o'z vaqtida aks ettiriladi. Boshqacha qilib aytganda, u daromad va yo'qotishlarni tan olishda assimetrik o'z vaqtidalik xususiyatlarini ko'rsatadi. Bundan farqli ravishda, so'zsiz konservatizm bozorda chiqarilgan ma'lumotlarning turidan qat'i nazar, konservativ buxgalteriya hisobining

buxgalteriya standartlari va usullariga ta'sirini anglatadi.

Boshqa tarafdan olib qaraganda esa, konservatizm tamoyillari ko‘plab afzalliklar bilan birga bir qancha muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. GAAP, Amerika Qo‘shma Shtatlarida moliyaviy tizimning asosi sifatida qabul qilingan buxgalteriya qonun-qoidalari jamlanmasi orqali ehtimoliy muammolarni bir qancha bartaraf etish mumkin. Ammo, har doim rivojlanish va joriy tizimni isloh qilish uchun sabab topiladi. Bunday moliyaviy tuzumdan davlat to‘g‘ridan- to‘g‘ri zarar ko‘ruvchi obyekt sanaladi. Konservatizm asos qilib olgan kompaniyalarda, daromad solig‘i ancha past sur’atlarda bo‘ladi, va bu o‘z navbatida davlat tushumini kamaytiradi. Agar kelajakda tranzaksiyadan olingan daromad kompaniya hisobida qayd etilsa ham, bu moliyaviy muvozanatning vaqtinchalik buzilishiga olib kelishi mumkin. Bu holatni qayta iziga solish esa davlatdan ortiqcha xarajatlarni talab etishi mumkin. Har ikkala holatda ham davlat byudjetiga zarar yetishi ehtimoli mavjud.

Barcha afzalliklari va noqulay tomonlarini hisobga olgan holda shuni ta’kidlash mumkinki, konservatizm tuzumi yuqorida aytib o‘tganimizdek, o‘z iqtisodini isloh qilayotgan, va bunda xususiy sektorning ahamiyatini oshirishga intilayotgan davlatlar targ‘ib qilishi kerak bo‘lgan usuldir. Zero bunday paytlarda, davlat ko‘proq investitsiya kiritish orqali tadbirkorlik va kichik biznes salmog‘ini kengaytira oladi. Aks holda, mashhur iqtisodchi J.Keyns tajribasida aytib o‘tganidek, jamg‘armalar paradoksiga tushib qoladi. Ishonamanki, O‘zbekiston fiskal siyosati bunday o‘zgarishlarni qabul qilishga tayyor va kelib chiqishi mumkin bo‘lgan barcha salbiy oqibatlar oldindan hisobga olingan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. The journal of Asian finance, economics and business, KoreaScience, https://doi.org/10.13106/jafeb.2021.vol8.no2.0365
2. “Conservatism principle definition”, June 01 2022, www.accountingtools.com online website
3. The conservatism principle and asymmetric timeliness of earnings, Basu S (1997) http://dx.doi.org/10.1016/S0165-4101(97)00014-1
4. A.V. Vahobov, T.S. Malikov “Moliya” 2007-yil o‘quv qo‘llanmasi
5. Strategic deviance and Accounting Conservatism, Rui Wang, “Academic journal of industrial and business management”, 10.4236/ajibm.2018.85082